

*Н. Богза, директор
Миколаївської обласної універсальної
наукової бібліотеки ім. О. Гмирьова,
заслужений працівник культури України*

ПУБЛІЧНА БІБЛІОТЕКА В ПРОЦЕСІ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ВІД ІНФОРМАЦІЙНОЇ УСТАНОВИ – ДО ЦЕНТРУ МІСЦЕВОЇ ГРОМАДИ¹

ОСТАННЄ десятиріччя для бібліотек Миколаївщини стало періодом активних змін, трансформацій, нових підходів до визначення своїх основних функцій. На перший план виходять інші пріоритети – адвокаційна діяльність, робота з громадою, реалізація соціально значущих проєктів, широке партнерство.

Експертний аналіз якісних зрушень, який було проведено в бібліотеках регіону, дозволив сформулювати ті основні засади, критерії та компоненти, без яких сьогодні неможливо здійснити професійні зміни і реформи. Серед них:

1) правові засади (ґрунтуються на основі державних законодавчих і регіональних нормативно-правових документів);

2) трансформація управління бібліотекою через прогресивні методики роботи та підготовку менеджерів нового покоління;

3) проєктна діяльність;

4) активне соціальне партнерство та співпраця з громадою;

5) індикатори професійних змін, на основі яких ми можемо оцінити результативність трансформацій.

Слід зазначити, що об'єктивність професійних змін продиктована нагальними вимогами сьогодення. Президент України В. Янукович 30 червня 2011 р. на засіданні Громадської гуманітарної ради підкреслив, що відродження сільських клубів і бібліотек є національним пріоритетом і «там, де є ще молодь, там, де живуть люди, все це має працювати». Глава держави також проголосив нову концепцію гуманітарної політики, згідно з якою бібліотекам, зокрема сільським, має відводитися ключова роль. Це дуже переконлива, авторитетна підтримка для кожного керівника бібліотеки при вирішенні найскладніших питань галузі.

Також правовою основою для змін у бібліотеках є інші документи державного рівня, зокрема Рішення Комітету з питань культури і духовності Верховної Ради України за підсумками слухань у ньому, що відбулися 18 травня 2011 р., та регіональні нормативно-правові документи – програми розвитку культури на 2011–2015 рр., прийняті в усіх областях, розпорядження облдержадміністрацій тощо.

Надзвичайно важливу роль при вирішенні правових, фінансових, професійних питань із представниками органів влади різних рівнів відіграє адвокаційна діяльність кожної бібліотеки. Одним із потужних адвокаційних заходів і відправною точкою змін саме в сільських бібліотеках став перший Форум сільських бібліотечарів Миколаївського регіону, що від-

бувся в 2008 р. Це унікальний для України захід. На Форумі було визначено модельний формат діяльності сільських бібліотек (тобто якими вони мають бути – сучасними, доступними, комфортними, автоматизованими). І, дійсно, за три роки відбулися кардинальні зміни. Але найголовніше досягнення – це зміна стереотипу мислення директорів бібліотек, формування керівників нового покоління.

Миколаївська ОУНБ ім. О. Гмирьова завжди приділяла серйозну увагу питанням управління та професійного навчання. Декілька десятиліть у регіоні працює Рада директорів ЦБС, що в останні роки функціонує в новому форматі – як потужна професійна сила, як експертна група керівників бібліотеческих систем. Рада директорів має повноваження ініціювати розгляд проблемних питань галузі на вищих щаблях влади – на міжвідомчій Раді при облдержадміністрації та колеґії управління культури. Саме ці органи приймають рішення і рекомендації, що здатні вплинути на формування інформаційно-бібліотечної політики в регіоні.

Протягом останніх трьох років діяльність Ради директорів набула міжрегіонального масштабу, об'єднавши керівників бібліотек Миколаївського, Херсонського регіонів та Автономної Республіки Крим. Така професійна співдружність примножила інноваційні починання в названих регіонах завдяки вивченому досвіду та досягнутим практичним результатам, що гідні наслідування.

Бібліотеки Миколаївщини постійно змінюються на вимогу громади. Ці зміни стають можливими через постійний фаховий розвиток, упровадження прогресивних методик. ОУНБ ім. О. Гмирьова має потужний потенціал для безперервної освіти фахівців. Понад 15 років функціонує тренінг-центр для спеціалістів інформаційного сервісу. Його основні орієнтири – інтерактивний формат навчання, впровадження дистанційної освіти, співпраця з Національною академією керівних кадрів культури і мистецтв, обласним центром підвищення кваліфікації працівників культури, залучення до навчання авторитетних, сертифікованих тренерів.

На сьогодні найновіші методики безперервної освіти різних категорій громади пропонує Регі-

¹ Оприлюднено на Всеукраїнській науково-практичній конференції директорів державних та обласних універсальних наукових бібліотек у м. Івано-Франківську 6–9 вересня 2011 р.

ональний тренінговий центр, що діє на базі ОУНБ ім. О. Гмирьова в рамках програми «Бібліоміст». Зміни, що відбулись у професійній свідомості бібліотекарів Миколаївщини за час роботи центру, дійсно значні, особливо приємно відзначати зростання фахової майстерності сільських бібліотекарів.

Нині працівники бібліотек позиціонують себе по-новому, впевнено працюють з електронною інформацією, вирішують професійні питання з місцевою владою, вільно орієнтуються в пошуку даних на різних носіях. Проте в навчанні сільських бібліотекарів є ще багато прогалів, і над цим слід наполегливо працювати. Також спостерігається великий інтерес до навчання на базі Регіонального тренінгового центру з боку держслужбовців, представників неурядових організацій, працівників мас-медіа та ін.

Як центр упровадження інновацій у бібліотеках регіону ОУНБ ім. О. Гмирьова багато уваги приділяє навчанню своїх фахівців, зокрема менеджерів усіх ланок. Так, за останні два роки фахівці Бібліотеки брали участь у таких міжнародних навчальних програмах, як «Лідер бібліотечної справи» (за програмою «Бібліоміст») – у I та II етапах – на базі Іллінойського університету (США) та бібліотек Польщі; професійних науково-освітніх програмах УБА «Методологія та практика адвокаційної діяльності» (Австрія); українсько-російській освітній професійній програмі «Підсумки розвитку китайської культури після 30 років реформ» (Китай).

Впровадження інновацій у бібліотеках – це процес не тільки творчий, а й відповідальний. З огляду на це, ОУНБ ім. О. Гмирьова здійснює комплексні моніторинги ЦБС регіону з метою вирішення адвокаційних питань на місцях із владою районного, сільського рівнів, аналізу ефективності роботи системи інформування, методичної допомоги на місцях.

Трансформаційні зміни в бібліотеках Миколаївщини базуються також на активізації проектної діяльності, залученні спонсорських коштів для впровадження інновацій, розширенні партнерських зв'язків. Палітра проектів, реалізованих бібліотеками регіону, різноманітна. Саме впроваджені проекти є яскравим показником змін.

Серйозні зрушення в матеріально-технічному оснащенні, освоєнні новітніх технологій, об'єднанні громади навколо бібліотек демонструють проекти, що втілюються за програмою «Бібліоміст». Упродовж двох років їх реалізації в регіоні створено та забезпечено активну діяльність Регіонального тренінгового центру, відкрито та планується відкрити Інтернет-центри й точки доступу до Мережі в 58 бібліотеках області, реалізовано 7 проектних ініціатив у співпраці з місцевими громадами. Але ми не зупиняємося на цьому, найважливіше завдання – залучити якнайбільше сільських філій до проектної роботи та впровадження інновацій.

Розширенню сфери діяльності бібліотек сприяють проекти правового спрямування. Це, насамперед, участь у Програмі сприяння Парламенту II, приєднання 16 бібліотек регіону до Мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації, створення системи інформування населення про діяльність різних гілок влади. В ОУНБ ім. О. Гмирьова за окремим про-

ектом функціонує Університет правових знань у партнерстві з Головним управлінням юстиції в Миколаївській області. З червня поточного року розпочато новий проект – «Співпраця заради добробуту» (підтриманий програмою «Бібліоміст»), що передбачає інформування громадських організацій, широкі кіл населення про діяльність влади, проведення консультацій, сесій облради, засідань профільних комісій, обговорення проектів документів. Для мобільної роботи з громадою за проектом придбано електронні рідери, заплановано організацію виїзних інтерактивних заходів у районах області.

Безумовно, важливим для Миколаївського регіону став проект ОУНБ ім. О. Гмирьова «Створимо націю читачів!», який підтримали найвищі посадовці та відомі миколаївці. Проект набув резонансу по всій країні, за ходом його реалізації стежили провідні мас-медіа, авторитетні друковані видання й Інтернет-портали. Це саме та діяльність, якою має займатися бібліотека: залучати населення, особливо молодь, до читання книг, повідомляти про новинки літератури, формувати позитивну думку щодо закладу серед місцевої громади. Найяскравішим заходом проекту стала акція «Читаючий тролейбус».

Бібліотека йде в люди, і нещодавно в рамках вищезазначеного проекту в центрі міста було створено Відкриту мобільну бібліотеку. Слід зазначити, що інтерес мешканців міста до нового сервісу є великим. Приходять цілими родинами, цікавляться новинками видань, уже з'явилися постійні відвідувачі.

Не менш важливими проектами є ті, що спрямовані на розвиток громадського сектору, роботу з територіальними спільнотами, неурядовими організаціями. У цій діяльності себе добре проявили як обласна наукова бібліотека, так і сільські філії.

В ОУНБ ім. О. Гмирьова три роки поспіль проводиться акція «Територія творчого спілкування». Бібліотека стала майданчиком для цікавих зустрічей, спілкування, навчання представників громадських організацій, творчих спілок, національних товариств. Перевага віддається інтерактивним формам співпраці, чому сприяє робота бібліотеки в подовженому режимі – кожного третього четверга місяця – до 21-ї години. Ефективність проекту – у зміцненні позицій партнерських організацій, розширенні сфери їх діяльності, розвитку громадського сектору регіону. Ключова роль у цьому процесі належить ОУНБ ім. О. Гмирьова.

Показником результативності діяльності є й реалізація проектів на базі сільських філій. Місія бібліотеки в такому випадку полягає в об'єднувальних діях, згуртуванні громади навколо соціально важливих проблем. Наприклад, на базі Юріївської бібліотеки-філії Снігурівської ЦБС створено Центр громадської активності села (на що отримано грант Міжнародного фонду «Відродження» – 143 тис. грн.). Партнери бібліотеки у проекті – сільська рада, що надала близько 30 тис. грн., районний центр зайнятості (9 тис. грн.), а також більше 300 представників громади села.

Нові інноваційні підходи в роботі з громадою реалізувала ще одна сільська бібліотека Снігурівського району – Галаганівська. Тут організовано центр соці-

альної активності для громадян поважного віку, на що отримано грант Всеукраїнської благодійної організації «Турбота про літніх в Україні». Бібліотекарем галаганівської книгозбірні ініційовано створення трудового десанту за участю волонтерської молоді села для упорядкування будинків людей похилого віку.

Костянтинівська сільська бібліотека Жовтневої ЦБС об'єднала громаду навколо проблеми благоустрою села. Сільський бібліотекар згуртував волонтерів із числа жителів села (на чолі з сільським головою) і організував суботники з упорядкування території навколо пам'ятника воїнам, загиблим під час Великої Вітчизняної війни, та з облаштування скверу. На кошти, отримані за рахунок гранту, придбано зелені насадження, інвентар (у т. ч. газонокосарку).

Раніше бібліотечні заклади не займалися такою діяльністю. Нині ж вони переорієнтовують свою роботу і розширюють функції, працюючи не тільки як інформаційні заклади, а й здебільшого як центри соціальної сфери громади, що, у свою чергу, зобов'язує їх відповідати на виклики сьогодення, реагувати на проблеми, що хвилюють членів спільноти. Приміром, Вознесенська районна бібліотека ініціювала соціальний проект «Наркоманію подолаємо разом», урахувавши невтішні статистичні дані: щороку через вживання наркотиків у районі помирають 15–17 молодих людей, більше тисячі осіб стоять на обліку в наркологічному диспансері (при населенні в 32 тис. людей). Роль бібліотеки, долученої до вирішення названої соціальної проблеми, є значною. Це інформаційна підтримка, організація просвітницьких заходів, залучення фахівців для роботи з родинами наркозалежних. Мешканці району відзначають, що бібліотека є більш дієвим закладом для надання психологічної, соціальної підтримки, ніж офіційні структури.

Слід зазначити, що бібліотеки завжди приділяли увагу роботі з молодим поколінням. З цієї точки зору становить великий інтерес проект Бармашівської сільської бібліотеки Жовтневої ЦБС, що відома в Україні своїми інноваційними ідеями. Для мешканців села тут створено спортивний зал, шаховий і тенісний клуби. Цю діяльність гармонійно поєднано з інформаційною роботою та читанням. Проект підтримано грантом Центру соціальних програм компанії РУСАЛ.

Результативність зрушень, що відбулися останніми роками в бібліотечних закладах Миколаївщини, якнайкраще демонструють зміни їх матеріально-технічної бази. Сьогодні користувачі не згодні приходити в холодну, неопалювану, непривабливу бібліотеку із застарілим обладнанням. Вони вимагають комфортних умов, сучасної ресурсної бази, новітніх послуг, прогресивних технологій. Саме такі бібліотеки будуть відвідуваними і визнаними в громаді. Це є доброю мотивацією для вирішення таких складних для українських бібліотек фінансових та матеріально-технічних питань.

ОУНБ ім. О. Гмирьова як обласний методичний центр відстежує позитивні зміни в бібліотеках і веде так звану хронологію успіху: якими бібліотеки були до трансформації та якими стали сьогодні. Не можна стверджувати, що зрушення відбуваються в абсолютно всіх бібліотеках, враховуючи те, що фінансова політика в Україні стосовно бібліотечної галузі не

дуже змінилася на краще. Проте ми ставимо для себе завдання: в кожному районі реконструювати на першому етапі дві-три філії, поступово продовжуючи цю діяльність по всій системі.

Факти – найбільш переконлива річ. Слід зазначити, що зміни фізичного простору бібліотек не відбуваються без змін простору професійного та інформаційного. Таким чином, маємо поступову комплексну трансформацію бібліотечних закладів. Ця робота здійснюється системно, планово, у рамках затвердженої «Моделі публічних сільських бібліотек Миколаївського регіону» та передбачає серйозну адвокаційну й фандрейзингову діяльність, соціальну взаємодію з владою і громадою, залучення різних джерел фінансування – державних, спонсорських, грантових тощо.

Бібліотеки Миколаївщини працюють для громади і разом із громадою. Традиційною для них стала підготовка щорічних звітів перед населенням у різному форматі – інформаційно-рекламному, публічно-презентаційному, з широким використанням засобів масової інформації. А ОУНБ ім. О. Гмирьова бере участь у багатьох ефірах на обласному телебаченні та радіо, її цікаві заходи є предметом обговорення в соціальних мережах та на Інтернет-форумах. Сьогодні вже не ми шукаємо прихильності журналістів, запрошуючи відвідати той чи інший захід, а мас-медіа самі звертаються до нас і зазначають, що постійно стежать за бібліотечним життям через Інтернет.

Продовжуючи удосконалюватися, бібліотеки, як і завжди, дослухаються до думки членів громади. Так, за ініціативи Української бібліотечної асоціації та її Миколаївського регіонального відділення з червня 2011 р. вперше в Україні реалізується пілотний проект із проведення громадських обговорень за темою «Бібліотека нашої громади: сучасне і майбутнє». До них долучилися мешканці як обласного, так і районних центрів, сільських населених пунктів. Формат проведення кожна районна бібліотека обирає довільно, виходячи з особливостей територіальної громади. Проводяться анкетування, обговорення на сторінках друкованих і електронних ЗМІ, інтерв'ювання з відеозйомкою, використовуються інтерактивні стенди та скриньки пропозицій. Районним державним адміністраціям надіслано листи за підписом голови облдержадміністрації з пропозицією провести круглі столи з обговоренням питань: якою хочуть бачити бібліотеку люди? як якісно змінити її фінансування? що зробити для привабливості та комфортності бібліотек?

Треба наголосити, що залишаються проблемними питання, котрі характерні для всіх бібліотек України та потребують вирішення на державному рівні, а саме: загальнодержавна політика фінансування за залишковим принципом; складний стан матеріально-технічної бази (відсутність у багатьох сільських бібліотеках опалення, проблеми з електромережею, що найбільш гостро проявилися при підготовці книгозбірень до реалізації програми «Бібліоміст»); диспропорція у забезпеченні сучасними виданнями мешканців міста і села.

У зв'язку з цим необхідно прийняти державну програму підтримки і розвитку бібліотек України; забез-

печити захищеність статей бюджету бібліотек щодо придбання книжкових і періодичних видань, електронних документів; удосконалити нормативно-правову та технологічну базу діяльності бібліотек усіх рівнів. Особливу увагу слід приділити обласним універсальним науковим бібліотекам як базовим центрам для впровадження інновацій.

Тільки комплексні дії, більш широке партнерство і підтримка з боку влади, депутатського корпусу та громади дозволять бібліотекам розвиватися на новому підґрунті – науково-технічному, інноваційному,

творчому, що забезпечить реальну можливість їх трансформації в сучасні, дієздатні, необхідні суспільству заклади культури.

Редколегія журналу «Бібліотечна планета» і вся бібліотечна спільнота вітають колег із Миколаївської ОУНБ ім. О. Гмирява з 130-річчям від дня заснування їхньої бібліотеки та бажають невичерпної енергії й наснаги у праці, спрямованій на розквіт української культури!

**Ю. Амелченко, директор
Одеської обласної універсальної
наукової бібліотеки ім. М. Грушевського,
заслужений працівник культури України**

БІБЛІОТЕКА ПРОТИ САМОТНОСТІ

«САМОТНІСТЬ і відчуття, що ти нікому не потрібний, – найжахливіший вид злидарства». З цими словами Матері Терези перегукується вислів Т. Шевченка: «Світ, бачся, широкий, та нема де прихилитись в світі самотнім».

Прагнучи допомогти самотнім людям і водночас виконуючи свою місію – духовно збагачувати життя громади, бібліотеки Одеської області протягом багатьох років успішно реалізують проект «Бібліотека проти самотності». Ініційований ОУНБ ім. М. Грушевського, проект із часом був розширений і доповнений радою директорів обласних бібліотек та ЦБС. Його головним девізом є: «Бібліотека – центр спілкування», адже саме спілкування й уваги дуже часто, через різні причини, не вистачає багатьом мешканцям міст і сіл.

Працюючи над проектом, бібліотеки мали на увазі не тільки літніх людей, осіб з обмеженими фізичними можливостями, а й підлітків, зважаючи на те, що ця проблема стосується й юних громадян. Так, на юнацьких форумах в Інтернеті можна прочитати таке: «Самотність – це коли e-mail є, а листи розсилає тільки сервер розсилки». Саме підлітки й молоді люди, яким бракує спілкування та розуміння, знаходять друзів у сумнівних чатах, навіть на сайтах самотності, а потім суспільство втрачає майбутніх Патонів чи Ейнштейнів.

Проект «Бібліотека проти самотності» складається з трьох блоків, що розраховані на роботу бібліотек із літніми читачами, юнацтвом, дітьми. Ці категорії включають і людей із фізичними обмеженнями, які є повноправними членами суспільства та мають відчувати увагу до себе.

Проект реалізується за такими провідними напрямками: правова допомога, створення аматорських об'єднань, проведення різнопланових цільових масових заходів. Одна з його головних цілей – допомога в досягненні порозуміння між старшим і юним поколіннями.

Враховуючи соціальну значимість проекту, до його виконання долучилося багато добровольців –

волонтерів, які ведуть роботу гуртків, відвідують на дому тих, що не можуть прийти до бібліотеки, організують та проводять соціокультурні заходи. До речі, у радах бібліотек збільшилася кількість і людей похилого віку, і юнацтва. А найважливішим у цьому проєкті є те, що діяльність бібліотек спрямовано на щоденну роботу з названими групами людей, а не на проведення одноразових заходів на честь Дня людей похилого віку чи Дня молоді.

Усі бібліотеки Одеської області активно і творчо співпрацюють у межах проєкту з соціальними службами, школами, клубними закладами. Партнерство бібліотек і клубів укріпилося ще й завдяки оглядам-конкурсам, що ініційовані ОУНБ ім. М. Грушевського і проводяться один раз на два роки.

Ряд прикладів діяльності бібліотек у конкретних районах дають можливість побачити цілісну картину повсякденної роботи в рамках реалізації проєкту. Так, у Балтській і Котовській ЦБС діє місцева програма відвідування вдома ветеранів «Волонтерство без кордонів», в Овідіопольській ЦБС щомісяця відбуваються бесіди психолога і презентації книжкових виставок «Щоб не почувати себе в світі самотнім».

Традиційним і систематичним є проведення разом із клубними закладами вечорів відпочинку людей похилого віку, ветеранів у Котовській, Саратській, Біляївській ЦБС. Години спілкування – щотижневі заходи, присвячені обговоренню книг, серіалів, знятих за сюжетами літературних творів, традиціям підготовки до свят, новим кулінарним рецептам, порадам народної медицини тощо, проводять бібліотеки Березівської, Татарбунарської ЦБС. Завжди викликають інтерес популярні в минулому заходи із вшанування трудових династій земляків.

«Вивчай історію родини. Тобі є чим пишатись!» – такий заклик привертає увагу молоді в бібліотеках. І відгук у серцях молодих таки знайдено. Савранська, Кодимська, Великомихайлівська, Іванівська центральні бібліотеки вже зібрали багато сімейних розвідок, що є безцінними краєзнавчими документами. Спільні вечори відпочинку, вечори зустрічей молоді з